

Qərbi Azərbaycandan soydaşlarımızın deportasiyası: faktlar və rəqəmlər

Azərbaycan xalqına qarşı son iki yüz ildə erməni millətçilərinin apardıqları təcavüzkar siyasətin başlıca məqsədi tarixi Azərbaycan torpaqları hesabına erməni dövlətinin əsasını qoymaq və sonradan onu müxtəlif yollarla genişləndirməklə "Böyük Ermənistan" yaratmaqdan ibarət olmuşdur. Müəyyən anti-azərbaycan dairələr tərəfindən dəstəklənən bu məkrli siyasət XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq bu günə qədər gah gizli, gah açıq təxribatlar, gah da milli qırğın və müharibələr vasitəsilə mərhələ-mərhələ, həm də müstəsna qəddarlıqla həyata keçirilmişdir.

XIX əsrin əvvəlində Rusiyanın Cənubi Qafqazı işğal etməsindən dərhal sonra ermənilərin İran və Türkiyədən köçürülərək mütəşəkkil qaydada Azərbaycan torpaqlarında yerləşdirilməsi və azərbaycanlıların ellikcə sıxışdırılıb bu torpaqlardan çıxarılması prosesi başlamışdır. Qısa müddət ərzində 130 minə yaxın erməni İrəvan, Naxçıvan, Qarabağ xanlıqları ərazisinə və Qafqazın azərbaycanlılar yaşayan digər bölgələrinə köçürülmüşdür.

1828-ci ildə İrəvan və Naxçıvan xanlıqları ərazisində yeni inzibati bölgü-Erməni vilayəti təşkil edilərkən 1111 yaşayış məntəqəsindən yalnız 62-si erməni kəndi idi. O dövrdə dağıdılmış 359 müsəlman kəndinin əhalisinin bir hissəsi məhv edilmiş, bir hissəsi də təqiblər və ayrı-seçkilik siyasəti üzündən İrana və Türkiyəyə üz tutmağa məcbur olmuşdur. Beləliklə, 20-ci yüzilliyin əvvəllərində xaricdən gələn ermənilərin sayının bir milyona çatması regionda demoqrafik vəziyyətin əsaslı surətdə dəyişməsinə, Qaf-

qazın milli qırğınlar alovuna çevrilməsinə səbəb olmuşdur. 1905-1920-ci illər ərzində erməni quldurları tərəfindən aparılan planlı siyasət İrəvan, Naxçıvan, Zəngəzur, Qarabağ, Qazax-Gəncə ərazilərində də davam etdirilmişdir. Təkcə İrəvan quberniyasında azərbaycanlı əhalinin sayı 1916-cı ildə 373 min 582 nəfər olduğu halda, 1920-ci ilin noyabrında Ermənistan SSR-də cəmi 12 min nəfər soydaşımız qalmışdır.

1920-ci ildən etibarən Sovet Ermənistanının azərbaycanlılara qarşı deportasiya siyasəti "dostluq", "beynəlmilətçilik" pərdəsi altında davam etdirilmiş, 1930-1937-ci illərdə müxtəlif bəhanələrlə, əslində isə milli və dini mənsubiyyətinə görə 50 minə yaxın azərbaycanlı Ermənistanın sərhəd rayonlarından Sibirə və Qazaxıstanı sürgün olunmuşdur.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra, totalitar rejimin tугyan etdiyi, eyni zamanda "xalqlar dostluğunun" daha ucadan car çəkildiyi vaxtlarda soydaşlarımızın Qərbi Azərbaycandan kütləvi su-

rətdə deportasiyası artıq siyasi qərarlar vasitəsilə keçirilməyə başlamışdır. SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 yanvar tarixli 4083 sayılı və 1948-ci il 3 oktyabr tarixli 754 sayılı qərarlarına əsasən 1948-1953-cü illərdə 150 mindən çox azərbaycanlı kütləvi surətdə və zorakılıqla öz tarixi-etnik torpaqlarından sürgün edilmişdir. Adi hüquq normalarına zidd olan həmin qərarların icrası zamanı avtoritar rejimin mövcud repressiya qaydaları geniş tətbiq olunmuş, minlərlə insan, o cümlədən qocalar, qadınlar və körpələr ağır köçürülmə şəraitinə, kəs-

kin iqlim dəyişikliyinə, fiziki sarsıntılara, mənəvi genosidə dözməyərək həlak olmuşlar.

1988-ci ildə keçmiş SSRİ rəhbərliyinin respublikamıza qarşı qərəzli münasibətindən istifadə edən Ermənistan Azərbaycana qarşı qeyri-qanuni ərazi iddiaları irəli sürməklə yanaşı, Ermənistandan azərbaycanlıların yeni deportasiyasına başladı. Həmin ilin noyabrın 23-dən dekabrın 1-dək respublikanın 22 rayonundan 200 mindən artıq azərbaycanlı, 18 min müsəlman kürdü, min nəfər rusdilli əhali silah gücünə öz doğma ocaqlarından

qovuldu. Bu zaman 225 azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirilmiş, minlərlə qadın, uşaq və qoca müxtəlif xəsarətlər almış, on minlərlə ailənin əmlakı talan edilmişdir.

Ermənilər tərəfindən həyata keçirilmiş bu siyasi aksiyaların mahiyyəti ulu öndərimiz Heydər Əliyevin 1997-ci il 18 dekabr tarixli "1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindən-tarixi etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" Fərmanında son dərəcə dəqiqliklə öz əksini tapmışdır. Deportasiyanın hərtərəfli tədqiq edilməsi, Azərbaycan xalqına qarşı dövlət səviyyəsində həyata keçirilmiş bu tarixi cinayətə hüquqi qiymət verilməsi və onun beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması məqsədilə Dövlət Komissiyası yaradılmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistan KP MK-nın keçmiş birinci katibi A.Koçinyan müsahibələrinin birində qeyd etmişdir ki, onun rəhbərliyi dövründə Azərbaycan torpaqlarına qarşı iddialar dəfələrlə qaldırılsa da, ümummilli lider Heydər Əliyevin nüfuzu və mərkəzdə sözünün iti kəsəri bu məsələlərin həllinə imkan verməmişdir. Lakin bu gün istər bəzi dövlətlər, eləcə də beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən bu həqiqətlər etiraf olunmur, əksinə bu cinayətləri pərdələmək üçün nəyə desən əl atılır. Bu yerdə Əmir Teymurun sözləri yerinə düşür: "Erməniləri bir millət kimi yer üzündən silmədiyim üçün ya məni alqışlayacaq, ya da lənətləyəcəklər". Bu sözlər hələ o dövrdə ermənilərin kimliyi barədə məlumatlar verir və vaxt gələcək bu yaltaq, xain, oğru və kölələr mütəlak yer üzündən silinəcək.

 Cavid Əkbərov,
"İki sahil"